

Kyrkbyn i Järfälla

Arkeologisk undersökning och dokumentation av Järfälla kyrkbys
gamla tomt, raä 257, Järfälla socken och kommun, Uppland

Jonathan Lindström

STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Rapport

1998:20

Kyrkbyn i Järfälla

Arkeologisk undersökning och dokumentation av Järfälla kyrkbys gamla tomt, raä 257, Järfälla socken och kommun, Uppland

Jonathan Lindström

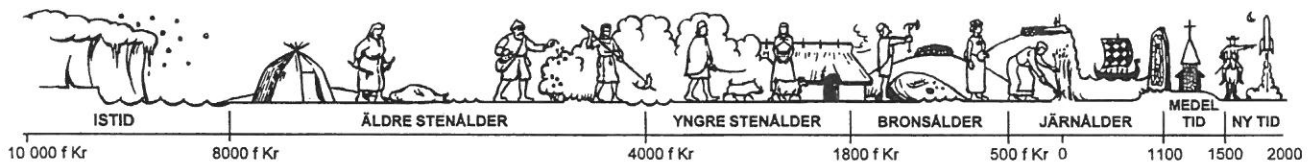
Rapport 1998:20

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm

Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72

Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6

Tidsaxel: Mats Vänehem

Omslag: 1/12 skilling, Carl XIV Johan, från 1825 påträffad i ruta 4, stick 1, Järfälla kyrkbys gamla tomt, raä 257, Järfälla socken och kommun, Uppland.

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Peter Bratt
 Renritning av plan: Jonathan Lindström
 Teckningar: Grävningssdeltagarna

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 1998

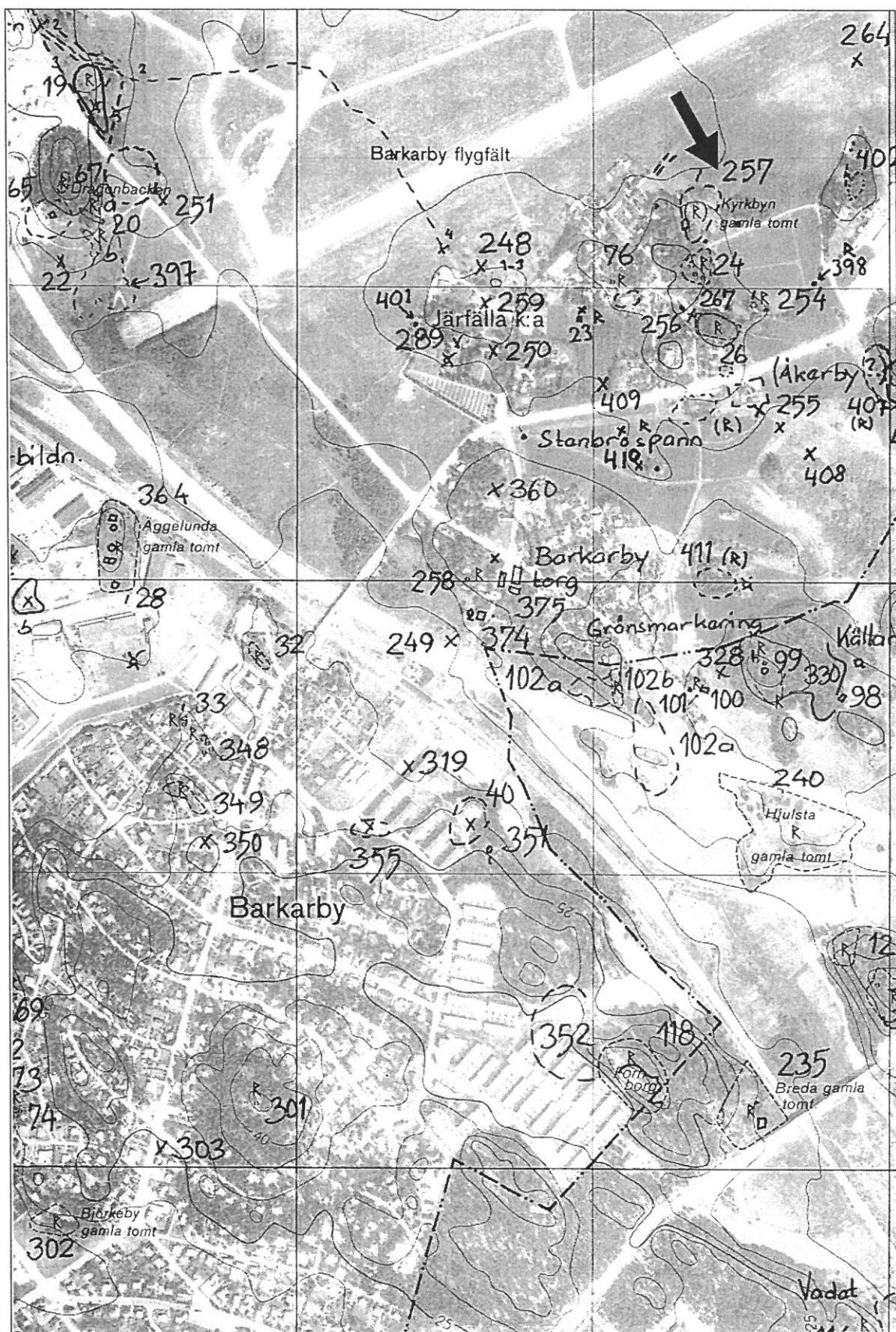
Innehåll

Inledning	1
Byns skriftliga historia, kartmaterial.....	1
Bytomtens nuvarande utseende - byggnadsrester och växtlighet	2
Fynd i rutorna.....	6
Analys och vetenskaplig utvärdering	11
Pedagogisk utvärdering.....	14
Sammanfattning	14
Referenser	15
Tekniska och administrativa uppgifter.....	15

Undersökningsområdet markerat på Blå kartan, skala 1:100 000.

Undersökningsområdet (RAÄ 257) markerat på Ekonomiska kartan, skala 1:10 000.

Inledning

Den 5 - 9 augusti 1996 samt 9 - 13 juni 1997 genomförde Stockholms läns museum en mindre undersökning av raä 257, Kyrkbyns gamla tomt i Järfälla socken och kommun. Syftet var att fördjupa kunskaperna om byns historia genom att jämföra ett arkeologiskt material med det historiska källmaterialet och att försöka avgöra när tomten först bebyggdes samt vilken bebyggelsehistorisk relation byn har haft med gårdarna i omgivningen. Stockholms läns museum bedrev under 1994 - 1998 omfattande utgrävningar på och vid Kalvshälla bytomt en km västerut. Undersökningen på Kyrkbyns gamla tomt genomfördes tillsammans med lärare och kommunal personal från Järfälla, sammanlagt närmare 30 personer, som genomgått en arkeologisk kurs på läns museet under våren 1996 och våren 1997. Enligt länsstyrelsens beslut 1996, beteckning 220-1996-8175, fick museet tillstånd att undersöka en yta av 10 kvadratmeter och enligt beslut 1997, beteckning 220-97-5491 ytterligare 15 kvadratmeter. Sammanlagt elva kvadratmeterstora rutor samt en kvarts kvadratmeterruta handgrävdes i tio cm stick ner till orörd nivå. Fynden tillvaratogs varefter markytan återställdes.

Vid sidan av rutgrävandet dokumenterades bebyggelserester synliga i markytan och kulturväxter på bytomten.

Utöver den vetenskapliga målsättningen har syftet med undersökningen varit att undervisa lärare i praktisk arkeologi och samtidigt producera ett material som kan användas i undervisningen i Järfälla kommun. Genom att denna i Järfälla centralt belägna bytomt belyses både med skriftliga och arkeologiska källor, samtidigt som den bevaras för framtiden kan den utnyttjas av eleverna för studier i fält och inomhus.

Byns skriftliga historia, kartmaterial

Kyrkbyn har fått sitt namn efter den närbelägna kyrkan, men ursprungligen antas byn ha burit namnet Järfälla, ett namn som därmed har övergått från byn till socknen. Socken och byn bar tidigare detta namn parallellt, men från 1700-talets början reserverades namnet för socknen.

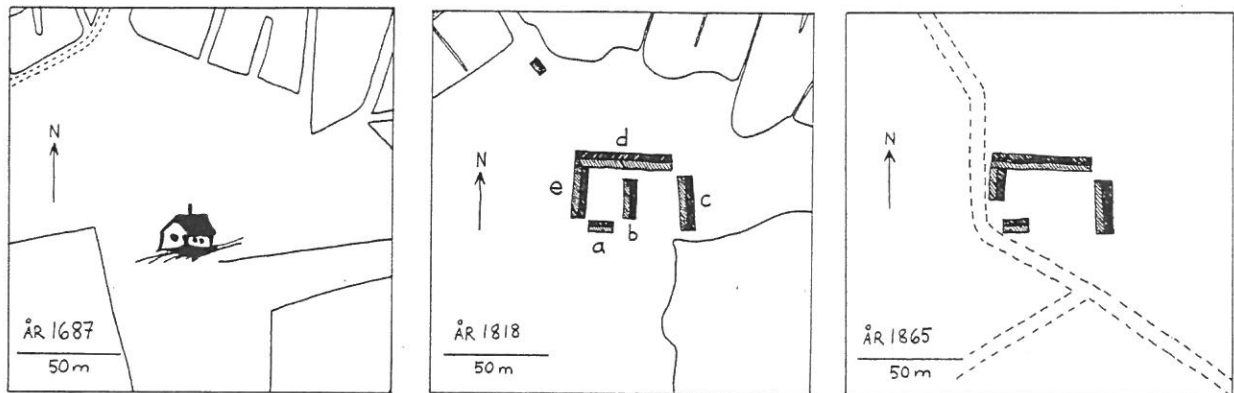
Järfälla by/Kyrkbyn omnämns i jordeböckerna första gången 1534. Seklet ut omnämns bara ett hushåll i byn. Sommaren 1601 brann gården ner, varefter den tycks ha legat öde en längre tid. Först 1625 uppges namnet på en ny brukare. Åtminstone fram till 1668 är gården i bruk, men 1673 uppges att gården "ähr nu för tiden mechta illa farit, af sigh kommit och merendels ödhe, uthan åboo sampt åkeren lagder i linde". En tidigare arrendator anklagas också för husröta. Strax därpå är gården i bruk igen. Lantmäterikartan från 1687 visar att gårdsplatsens belägenhet överensstämmer med läget på senare kartor. En hussymbol finns placerad mitt på senare kartors ansamling av byggnader, vilket möjligen kan tolkas som att ungefär samma del av bytomten var bebyggd som senare, men då det enbart rör sig om en symbolisk markering för bebyggelse är det inte säkert att en sådan slutsats kan dras. Under perioden 1738 - 80 brukades gården samfällt av två brukare. Lantmäterikartan 1818 redovisar sex byggnader på bytomten, varav fem bildar en samling och en fjärde mindre byggnad ligger 40 m mot nordväst. År 1861 uppges boningshusen på bytomten vara utarrenderade, vilket visar att åtminstone dessa stod på plats. År 1865 framställdes en karta, på vilken fyra byggnader finns markerade. Senast i början av 1890-talet, eventuellt redan 1885, har byggnaderna försvunnit.

Under andra världskriget hade militären övningar på bytomten och anlade då en del försvarsanläggningar. År 1989 påbörjade Hembygdsföreningen i samarbete med kommunen en röjning av bytomten, framförallt området i väster i anslutning till det som uppfattades som grunden ett boningshus. (Gustafsson 1957:353 ff, 1989a:10, 1989b:7 ff).

Sammanfattningsvis framgår av de skriftliga källorna att gården var i bruk under 1500-talet, med all sannolikhet på samma plats som senare kartor anger, att 1600-talet inleds med en brand och att gården totalt sett under seklet inte är särskilt intensivt bebodd, att 1700-talet tycks ha varit en intensiv period, och att gården åtminstone in i andra hälften av 1800-talet har varit någorlunda väl bebodd. Under 1900-talet har platsen saknat bebyggelse men utnyttjats av militären.

Kartorna från 1818 och 1865 är så detaljerade att det är möjligt att jämföra kartornas husmarkeringar med byggnadsresterna. Byggnaderna på 1818 års karta har givits beteckningarna a, b, c, d och e i motsols riktning från sydväst, i en uppsats av Gustafsson (1989:11a). På 1865 års karta har det centralt belägna hus b försvunnit och hus e längst i väster har förkortats.

Kyrkbyns bebyggelse på bytomten enligt äldre lantmäterikartor. Avritningar av Jonathan Lindström.

Bytomtens nuvarande utseende - byggnadsrester och växtlighet

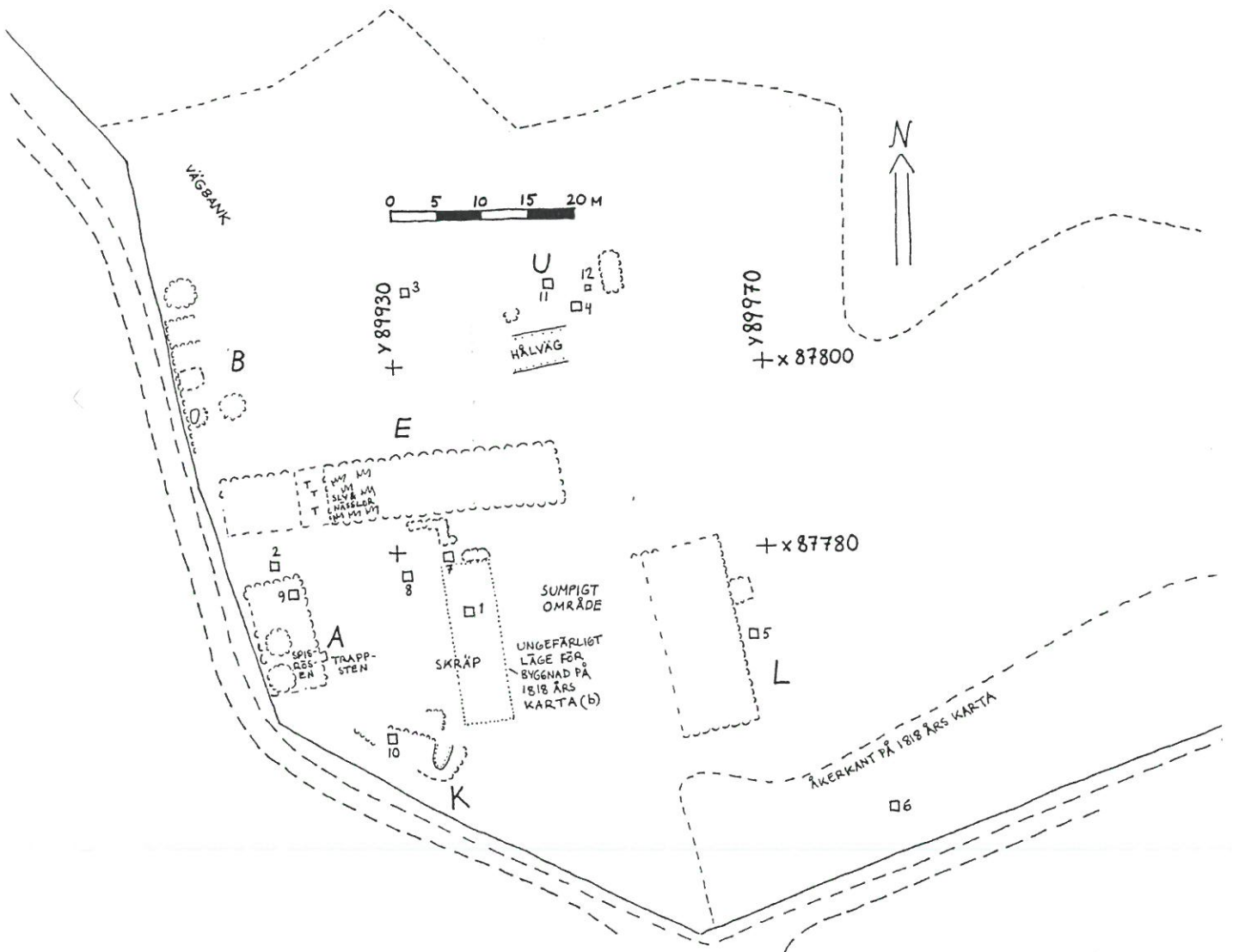
Inventeringen av byggnadsresterna skedde båda åren när växtligheten var skymmande, i juni och augusti. De byggnadsrester som framkom har givits bokstavsbezeichnungar.

HUS A

Boningshus, beläget i svag nordsluttning intill vägen i väster strax norr om vägkröken, på bytomtens sydvästra del. Söder om södra gaveln står på en meters avstånd en hägg, i nordöstra delen av husgrunden växer en ask. På en tegelstenshöj - ett spisröse - finns rik förekomst av krusbär, även vildnypon.

Husgrunden består av en syllstensgrund och är förhållandevis tydlig, särskilt i norra delen där marken är lägre. Husgrunden är 11,3x5,5 m stor, med längdaxeln i nordsydlig riktning. Intill östra långsidan finns förskjuten mot norr en flat, meterstor trappsten som markerar husets ingång. I husgrunden finns två spisrösen med tre meters diameter och tegel i ytan.

Hus A motsvaras av hus e på 1818 års karta.

Kyrkbyns gamla tomt, raä 257, Järfälla sn, Uppland. Byggnadsrester och rutor 1996-97.

HUS B

Husgrunden (husgrunderna?) är förhållandevis svår att tolka, och utgörs möjligen till större eller mindre del av en terrass. En gissning är att det rör sig om en bastu, som bör ligga avsides på grund av brandrisken, ett boningshus eller något slags förråd. Av allt att döma har flera sektioner/rum funnits. Anläggningen är belägen i svag nordsluttning på bytomtens nordvästra del intill vägen i väster. I dess norra ände finns rikligt med krusbär och en gran, öster om dess södra del finns ask och hagtorn. Inom ytterligare ett område finns krusbärsbuskar, liljekonvalj, vitplister (som liknar brännässlor) samt vallört.

Anläggningen är 17 meter lång, med längdaxeln i nordsydlig riktning. Längst västra sidan kan en obruten stenrad följas hela vägen. Strax norr om anläggningen finns en ansamling krusbärsbuskar och bortom dem ett röjningsröse med ca 4,5 m diameter. I anläggningens norra gavel finns en ca fyra m lång stenrad. Fyra m söder om denna finns ytterligare en stenrad fem m lång. Tre m söder om denna finns en ca 2,5 m stor ansamling sten, som har tolkats som ett möjligt spisröse. Ytterligare ett par m söder om detta finns ett två m stort flyttblock, på vars sydvästra sida finns en halvring sten med ca 1,5 m diameter. Tre, fyra m öster om denna finns en förhöjning omgiven av en ring stenar med ca 3,5 m diameter, i vars norra del en ask växer.

Hus B saknar motsvarighet på kartorna.

HUS E

Husgrunden är belägen i svag nordsluttning på bytomtens centrala del. Sannolikt utgör den spåren av en ekonomilänga, bland annat med ladugård. På ett avstånd av 17 till 23 m in från östra gaveln finns riklig förekomst av brännässlor. Pepparrot och vallört (ryssrot) förekommer också. Väster om nässlorna finns ett par krusbärsbuskar och rikligt med vildnypon.

Anläggningen är 6,5 m bred och totalt 35 m lång, med längdaxeln i östvästlig riktning. I väster finns dock ett parti som inte med säkerhet kunde sägas utgöra del av en husgrund utan kan ha varit grund för någon lättare konstruktion. I den del som omfattar de västligaste nio metrarna kan syllstensraden endast följas i norr. Enstaka sten finns i västra kortsidan. Direkt öster om detta följer ett tre meter långt parti med tegelflisor och utan syllsten. Först därefter vidtar ett 23 m långt parti i öster med tydlig syllstensgrund. I västra delen finns kraftig växtlighet med mycket brännässlor, vilket kan tala för att här kan ha funnits gödsel eller ett dass. Mittför det östliga partiets sydsida finns ett par stenkonstruktioner, dels en L-formad fem meter stor konstruktion, dels en närmast fyra meter stor oval omgiven av ett par björkar. Kanske har de ingått i en ramp, körbro eller liknande till höladan. De kan också ha ingått i någon fristående konstruktion.

E-huset motsvarar hus d på 1818 års karta. Konstruktionerna söder om hus e kan sannolikt till en del knytas till hus b som försvann mellan 1818 och 1865.

HUS K

Anläggningen är relativt högt belägen i södra kanten av bytomten intill vägen i nordsluttning. Den består dels av en sammanfallen jordkällare med dörröppning åt nordost samt väster om denna syllstensrader, troligen efter en byggnad som antingen har varit sammanbyggd med källaren eller skurits sönder av den. Denna har innehållit en eldstad. Norr om anläggningen finns rikligt med vildnypon. Strax söder om anläggningen finns en ask, en hägg och en syrén. I källargropen finns mycket nässlor.

Anläggningen täcker ett ca 13 x 9 m stort område med längdaxeln i östvästlig riktning. Källarens innermått är numera 5x2,2 m med längdaxeln i nordost-sydväst. Syllstensraderna är inte helt parallella. De består av en tre m lång rad i nordväst, en 5,5 m lång rad mer centralt belägen och framför den i nordost en L-formad rad 2,5 + 2,5 m lång. De två sistnämnda har utsträckningar

som är tämligen parallella eller rätvinklade i förhållande till källargrunden. Ca fyra m bakom den längre syllstensraden i sydväst, på linje med källarens baksida finns ett förmodat spisröse med tegel i ytan.

K-huset motsvarar hus a på 1818 års karta.

HUS L

Husgrunden är belägen på relativt plan mark i östra kanten av bytomten. Sannolikt har det varit en ekonomibyggnad. Strax innanför husets västra långsida finns en björk, och strax utanför östra sidan en mindre björk. I nordvästra hörnet strax norr om gaveln finns rosenbuskar (nypon?).

Anläggningen är 19 m lång och nio m bred, med längdaxeln nordsydlig riktning. Stensyllen kan följas längs östra sidan och kortsidorna, men ej längs västra sidan. Två m norr om södra gaveln ligger en rad stenar, ej markerade på planen. Norra gaveln skjuter ut närmare 1,5 m i nordväst, vilket gör att byggnadens västra väggsträckning är något oklar. Förskjutet mot norr finns på östra långsidan en kvadratisk utbyggnad, drygt 3x3 m stor.

L-huset motsvarar hus c på 1818 års karta.

HUS U

På en mindre plåtårtad yta på bytomtens norra del, strax innan den sluttar brant ner mot åkern, finns en relativt oklar anläggning, i vars västra del finns tre björkar.

Anläggningen utgörs främst av den plåtårtade ytan, som har en utsträckning av ca 9 x 9 m . I söder avgränsas den av en hålväg som löper i öst-västlig riktning och i norr av en brant nordsluttning. I väster finns de tre björkarna av vilka den mittersta ansluter till ett ca 2,5 stort röjningsröse. I öster finns en närmast rektangulär stenpackning (röjningsröse eller annan konstruktion) som har måtten 4 x 2 m. På plåtån mellan stensamlingarna kan något slags huskonstruktion ha stått, vilket antyds inte bara av den plana ytan utan också av en relativt jämn stenpackning i ruta 4 på plåtån.

U-huset saknas på 1818 års karta.

HÅLVÄG

Hålvägen löper i östvästlig riktning på bytomtens norra del strax söder om hus U och norr om E-huset. Den kan följas några tiotal meter och är ca 4 m bred. Mot öster leder den ner mot åkermarken. I nordväst finns en vägbank, som sträcker sig i nordväst-sydöstlig riktning. Dess mittlinje passerar ca sex m öster om kröken på staketet 35 m norr om E-huset. Vägen tycks dels ansluta till E-husets norrsida i väster, dels följa husets norrsida mot öster och eventuellt ansluta till den tidigare nämnda hålvägen.

SKRÄP OCH MÖJLIG BARACKREST

Centralt men något förskjutet mot söder på bytomten finns ett ca 10 - 15 m stort område som tycks omrört. Metalldetektoravsökning har givit en mängd metallindikationer. Här finns 1900-talsskräp som däck, cykeldelar och konservburkar, liksom en betongplint. Sannolikt är det rester av militärens verksamhet i anslutning till flygfältet. Större gropar i den branta sluttningen mot åkermarken i norr är antagligen också spår av militär verksamhet.

SUMPIGT OMRÅDE

Söder om E-husets östra del och väster om L-husets norra del finns ett område med några meters diameter som är vattensjukt och sumpigt. Eventuellet utgör det platsen för ett vattenhål eller en brunn.

ÖVRIGA JÄMFÖRELSER MED 1818 ÅRS KARTA

På 1818 års karta finns en mindre byggnad ett stycke mot nordväst. Sannolikt har den legat intill en väg som sträckt sig från bytomten ner mot åkermarken i nordväst. Byggnadens ringa storlek och isolerade läge kan tyda på att det har rört sig om ett förråd, en bastu eller smedja. Det har inte varit möjligt att återfinna rester av byggnaden, vilket kan förklaras av schaktningsarbeten och dumpmassor i anslutning till dess plats.

Fynd i rutorna

Tolv rutor har under 1996 och 1997 grävts på Kyrkbyns gamla tomt. Elva av dessa var kvadratmeterstora, medan den tolfte, ruta 12, omfattar 0,5 x 0,5 m, dvs 0,25 m². Toppnivåerna anger torvens toppnivå. Stick 1 som grävdes 0,15 m djupt, inkluderande 0,05 m torv. Därefter grävdes sticken 0,10 m djupt, om ej annat anges.

RUTA 1

Toppnivå: +19,59

Stick 1: mörkbrun mylla, 60 stenar 0,02-0,05 m stora, enstaka 0,10 m stora

Fynd: tegel, enstaka kolbitar, glaserad keramik, fajans (liten bit med blå dekor kan vara 1700-tal), spikar och hästkosömmar i järn, järnfragment, buteljglas, tand efter växtätare

Stick 2: mörkbrun mylla, 120 stenar 0,02-0,05 m stora, enstaka 0,05-0,10 m stora

Fynd: ben, en knäskål av får/get samt ett stycke av långt rörben från nöt eller häst, tegel, kol, spik, glaserad keramik, del av trefotsgryta eventuellt från 1700-talet eller tidigare, fajans från 1700-talet, buteljglas, järnföremål

Stick 3: mylla med lerinslag och visst sotinslag, 400 stenar 0,02-0,05 m stora, 60 stenar 0,05 - 0,15 m stora

Fynd: järn, ben, höger mellanhandsben av får, hästtand, buteljglas, fönsterglas, glaserad keramik, en bit med prickmönster från 1700-talet, tegel. Bortsett från järnet kom fynden relativt ytligt.

Stick 4: sandig morän med inslag av lera, 96 stenar 0,02-0,05 m stora, 76 stenar 0,05-0,15 m stora, 2 stenar 0,20-0,35 m stora

Fynd: en mycket liten tegelflisa.

RUTA 2

Toppnivå: +19,70

Stick 1: mörkbrun mylla, 80 stenar 0,02-0,05 m stora, 10 stenar 0,05-0,10 m stora, 10 stenar 0,15-0,30 m stora. De större stenarna är rundade och kantiga och bildar en mindre packning.

Fynd: ovanpå torven låg en rostig konservburk, troligen en militär ärtsoppeburk som öppnats med kniv efter det att den lilla metallöppnaren lossnat. I sticket kom järn, däribland spik, beslag, gångjärn, nyckel och en låskonstruktion, fajans från sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal, fajans med

bärmotiv från sent 1800-tal, buteljglas från 1700-talet, buteljglas från 1800-talets förra hälft, fönsterglas, ornerat glas från 1700-talet eller tidigt 1800-tal, flintgods med blått tryck från sent 1800-tal, metall med ornamentik, glaserad keramik från 1700-talet eller början av 1800-talet, ben, skallben från trakten av örat från nöt(?), mellanfotsben av nöt med huggspår, yttersta och andra falangen av nöt, revben av häst(?) och revben av får/get, ett kritpipsfragment och tegel

Stick 2: brun mylla med lerinslag i södra delen, lösare mylla mellan och under stenarna, relativt ljust mot botten, 150 stenar 0,02-0,05 m stora, 30 stenar 0,05-0,15 m stora, 2 stenar 0,15-0,30 m stora. En stenpackning var belägen i östra och nordöstra delen i skarven mellan stick 1 och 2.

Fynd: tegel, fajans bl a från 1700-talet, glaserad keramik bla från 1700-talet, järn, fönsterglas, flinta, trä, ben, näsben efter nöt eller häst, gjuten tennknapp, trol. 1700-tal, ev. 1600-tal. Samtliga fynd påträffades i stickets övre hälft.

Stick 3: brun mylla med lera övergående i moig, lerig morän, 120 stenar 0,02-0,05 m stora, 80 stenar 0,05-0,15 m stora, 10 stenar 0,15-0,25 m stora.

Fynd: tvinnade tenar av tenn eller bly, troligen blyspröjsar till fönster, järn, kol, ben, en del av en hov från en liten häst, ej ett föl, fönsterglas, glaserad keramik från 1700-talet eller möjligen yngre, oglaserad keramik. Samtliga fynd kom ytligt, inga fynd kom i stickets nedre hälft.

Stick 4: myllan ljusnade och övergick i morän.

Fynd: inga

I nordvästra hörnet gick kanten av en grop med mylla ner, men upphörde på 0,40 m djup.

RUTA 3

Toppnivå: +17,67

Stick 1: mörkbrun mylla med inslag av lera, 75 stenar 0,02-0,05 m stora, enstaka 0,06 m stora

Fynd: tegel, glaserad keramik, stengods (?), litet plåtföremål, möjligen nålpåträdare eller emblem

Stick 2: brun lerig mylla, övergående i lera, fläckvis gråbrun mo, 100 stenar, 0,02-0,05 m stora

Fynd: högt upp fajans och tegel.

Ställvis fördjupning ner till 0,30 m djup visade ingen förändring. Ett par stenar 0,3 m stora låg i västra kanten inbäddade i lera och mo.

RUTA 4

Toppnivå: +18,47

Stick 1: mörkbrun mylla, 75 stenar 0,02-0,05 m stora, enstaka 0,08-0,10 m stora

Fynd: 1/12 skilling, Carl XIV Johan, 1825, typ med räfflad kant, buteljglas, fönsterglas, fajans, bränd lera

Stick 2: mörkbrun mylla, 415 stenar 0,02-0,05 m stora, 45 stenar 0,05-0,08 m stora

Fynd: tegel, järnspik, fajans, glaserad keramik, fönsterglas, flintgods med dekor från 1700-talets andra hälft

Stick 3: mörkbrun mylla, strax ovanför en stenpackning var den lite hårdare och lerblandad, under stenpackningen något sandigare, med inslag av morän. Över stenpackningen fanns 410 stenar 0,02-0,05 m stora och 10 stenar 0,05-0,10 m stora, stenpackningen bestod av 150 stenar 0,02-0,05 m stora, 25 stenar 0,10 m stora, 20 stenar 0,15-0,20 m stora, 3 stenar 0,20-0,30 m stora

Fynd: enstaka tegelflis ytligt ovanför stenpackningen

Stick 4: moig morän, 670 stenar 0,02-0,05 m stora, 34 stenar 0,05-0,10 m stora, 11 stenar 0,10-0,20 m stora, 2 stenar 0,20-0,30 m stora, 3 stenar 0,35-0,40 m stora

Fynd: inga

Stick 5: moig morän, 890 stenar, 0,02-0,05 m stora, 31 stenar 0,05-0,10 m stora, 4 stenar 0,10-0,20 m stora, 2 stenar 0,20-0,30 m stora och en sten 0,40 m stor

Fynd: en del av ett hank till ett svårdaterat rödgodskärl framkom under en större sten i stenpackningen på 0,60 m djup nära rutans mitt

RUTA 5

Toppnivå: +19,26

Stick 1: mörkbrun mylla, 60 stenar 0,02-0,05 m stora, enstaka stenar 0,1-0,2 m stora

Fynd: tegel, järnspänne?, 1 skrapa eller raka? i järn med tandad kant, en möjligen slagen sten påminnande om gatsten

Stick 2: mörkbrun mylla, något ljusnande mot botten, 100 stenar 0,02-0,05 m stora, 20 stenar 0,05-0,30 m stora

Fynd: järnspikar, grönt glas, glaserad keramik, tegel, tre småbitar kol

Stick 3: från ljusare brun mylla övergick jordarten till gulbrun moig morän, 280 stenar 0,02-0,05 m stora, 30 stenar 0,05-0,20 m stora, 10 stenar 0,20-0,40 m stora

Fynd: ytligt på gränsen till stick 2 kom tegel, kol och bränd lera

RUTA 6

Toppnivå: +19,16

Stick 1: mörkbrun mylla med lera, 60 stenar 0,02-0,05 m stora, 10 stenar 0,05-0,10 m stora

Fynd: harexkrementer, ben, del av en bröstkota av nöt(?), järn, fajans, tegel

Stick 2: moig lera, 10 stenar 0,02-0,05 m stora

Fynd: tegel, fönsterglas, liten bit krita, rödgods, en klump svarta bär, samtliga fynd mycket ytligt.

Stick 3: sandig lera, enstaka stenar 0,02-0,05 m stora

Fynd: inga

Rutan grävdes ner till 0,40 m djup.

RUTA 7

Toppnivå: +19,40

Stick 1: brun mylla, 370 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 119 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 5 stenar 0,10 - 0,15 m stora, 1 sten 0,25 m stor (ytterligare en större sten som går ner till ca 0,5 m djup och sträcker sig utanför rutan). Fynd: glaserat rödgods, tegel, delar av järnbeslag(?), järnkrok

Stick 2: sandblandad jord, 630 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 80 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 9 stenar 0,10 - 0,15 m stora, 3 stenar 0,15 - 20 m stora, 3 stenar 0,20 - 0,25 m stora, 1 sten 0,40 m stor
Fynd: tegel (fyndmängden minskar men kan följas ner i botten).

Stick 3: sandig morän, 170 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 25 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 6 stenar 0,10 - 0,15 m stora, 1 sten 0,20 m stor, 1 sten 0,29 m stor, Fynd: inga

Stick 4: sandig morän, 210 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 30 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 5 stenar 0,10 - 0,15 m stora, 1 sten 0,27 m stor. På 0,40 m djup påträffades en större sten, som kunde följas till 0,80 m djup. Kulturjordlagret har upphört, sand, 3 stenar kvar. Fynd: inga

Stick 5: sandig morän. Den stora stenen, 0,75 m stor, har en rak sida som går i linje med de mindre stenarna, ungefär i nordostlig-sydvästlig riktning. Kan ingå i grundkonstruktion. Fynd: inga

RUTA 8

Toppnivå: +19,50

Stick 1: torvlagret (övre 5 cm): 50 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 8 stenar 0,05 - 0,10 m stora. Fynd: tegel, djurtand (växtätare), vit dekorerad fajans, 1800-tal, glaserat rödgods. Nedre 10 cm: 470 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 85 stenar 0,05 - 0,15 m stora. Fynd: glaserat stengods, rödgods, vit, blå och svart-vit fajans, flintgods, 1800-tal, tegelbitar, järnföremål, smidd och tråddragen spik, platt och rund järnmärkla, djurtand (växtätare), buteljglas. I stenpackningen (?) ingår glesa stenar precis under torven. I sydöstra hörnet finns en helt slät sten, och i nordöstra hörnet finns ytterligare en större sten. Dessa kunde följas ner till och med stick 5.

Stick 2: morän, 175 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 30 stenar 0,05 - 0,15 m stora. Fynd: grönt buteljglas.

Stick 3: morän, 150 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 35 stenar 0,05 - 0,15 m stora. Fynd: inga

Stick 4: morän, 250 stenar 0,02 - 0,05 m stora. 50 stenar 0,05 - 0,15 m. Fynd: grönt buteljglas, en bit tegel troligen nedrasad från tidigare skikt.

Stick 5: morän, 300 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 60 stenar 0,05 - 0,15 m stora. Fynd: i en fördjupning i stickets botten ner till 0,70 m motsvarande stick 7 påträffades en centimeterstor gulglaserad rödgodsflisa i ursprungligt läge.

Stick 6: -

Stick 7: se stick 5.

RUTA 9

Toppnivå: +20,39

Stick 1: Mörkbrun mylla, 36 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 20 stenar 0,05 - 0,13 m stora. Fynd: ej eldpåverkat väggtegel, glaserat rödgods, fajans, bla med tryckdekor, 1800-tal, fönsterglas, färgad glasbit, ben, tämligen stor mängd, bla revben och spongiöst ben med huggmärken, träbitar från förmodat trägolv, järnföremål, järnspik, samtliga fynd ovanför lerpäckning. Enstaka kolbitar påträffades i golvnivå i botten av sticket. Gammalt trä, förmodat trägolv, ligger ovanför lerlagret, som kan utgöra tilltrampat golv.

Stick 2: Lera, 28 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 29 stenar 0,05 - 0,17 m stora. Fynd: enstaka trärester, tämligen mycket ben, glaserat rödgods, 1700-tal, kolbitar, tegel, järn, järnspik, murbruk.

Stick 3: Lera och sten, 57 stenar 0,05 - 0,16 m stora. Fynd: I botten på stick 3 kom järnspikar, järn, grönt buteljglas, fönsterglas, ben, kritpipeskaft, tegel, träbitar, kolbit, glaserat rödgods under stor sten.

Stick 4: Lerjord med inslag av sten, 3 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 30 stenar 0,05 - 0,18 m stora. Fynd: kritpedel, fönsterglas, buteljglas, flintstycke, glaserat rödgods, oglaserat rödgods, järn, ben, tegel (delvis sotigt), murbruk.

Stick 5: Lerjord, sten, 22 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 44 stenar 0,05 - 0,19 m. Fynd: sparsamt med kol, tegel, glaserat rödgods, åtminstone 1700-tal, färgat buteljglas, 1700-tal eller yngre, järnföremål, ben, trä.

Stick 6: Lerjord, sten, 34 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 52 stenar 0,05 - 0,14 m stora. Fynd: kolbitar, skärvor av två lika koncentriskt mönstrade glaserade rödgodsfat, glaserat rödgods, bla skärva av trefotsgryta, oglaserat rödgods, flaskhals, 1700-tal el. yngre, buteljglas, del av dekorerad kritpipeholk, järnspikar, järnföremål (bla hasp?), bränt ben. På 0,60 m djup ligger små kolbitar fördelade över ytan. Enstaka skörbrända stenar.

Stick 7: sandblandad jord övergående i stenhård lera på 0,74 m djup, 23 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 40 stenar 0,05 - 0,13 m stora. Fynd: äldre svartgods, medeltid eller äldre, glaserad keramik (en liten bit). Enstaka skörbrända stenar.

Stick 8: I botten på stick 7:s nordöstra del grävdes en grop med 0,2 m diameter, 0,30 m djup. Gråbrun lera övergick i något mer sandig lera mot botten. Inga fynd, enstaka mindre stenar. Lerlagret bör uppfattas som naturligt.

RUTA 10

Toppnivå: +21,17

Stick 1: Mörkbrun mylla, centralt en fläck av sand, 342 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 51 stenar 0,05 - 0,15 m stora, 5 stenar 0,15 - 0,30 m stora. Fynd: oglaserad och glaserat rödgods, 1700 - 1800-tal, fönsterglas, buteljglas, ben, tämligen stor mängd, däribland kotor och mindre rörben, järnspik, järnsöm, del av järnbeslag, kritpipeskaft, kritpipeholkfragment, fajansskärvor, tegel, lerkulhalva, blyspröjsfragment, skifferbitar, träbitar.

Stick 2: Mylla med inslag av sand i mitten, 308 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 15 stenar 0,15 - 0,30 m stora. Fynd: Kol ytligt i nordöstra hörnet av sticket, tegel, kritpipeskaft, ben, tämligen stor mängd, däribland rörben med huggspår och revben, tand, fönsterglas, glas med vågig kant, järnföremål, järnspikar, glaserad keramik, fajans med tryckdekor 1800-tal, bränt ben, flinta, murket trä, förkolnat material.

Stick 3: Sand och mylla, 210 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 20 stenar 0,05 - 0,15 m stora, 12 stenar 0,15 - 0,35 m stora. Fynd: mycket lite kol, järnbitar, dekorerat kritpipskaft, fajans, glas, ben, rödgods, murbruk, träflisor, tegel. Stora stenar upptog större delen av sticket. Under 1 dm² tunt kollager i mitten av rutan framkom spruckna stenar.

Stick 4: mylla med sandstråk, 93 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 8 stenar 0,05 - 0,15 m stora, 4 stenar 0,20 m stora. Fynd: mycket tunt kolskikt på några ställen, ben, bränt ben, skiffer, glaserad keramik, trä (ej från golv), tegel, murbruk.

Stick 5: brun mylla, 36 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 8 stenar 0,05 - 0,15 m stora, 12 stenar 0,15 - 0,20 m stora. Större sten (0,4 m). Fynd: kolfragment, tegel, murbruk, bränt ben, ben, fajans, metall?. Stor stenpackning med inkilade flata stenskrivor.

Stick 6: brun mylla, 53 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 8 stenar 0,05 - 0,10 m stora. Fynd: kalksten, träfragment, tegel, glaserat rödgods, blått glas mellan stick 6 o 7, trol. 1800-tal. Större sten se ovan.

Stick 7: morän, 154 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 22 stenar 0,05 - 0,15 m stora, 1 sten 0,2-0,3 m stor. Fynd: kol, fönsterglas, bränt ben, ben, träfragment, tegel, äldre svartgods, en liten hårdbränd spjälkad bit, medeltid eller tidigare.

Stick 8: morän med lerinslag, 395 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 43 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 3 stenar 0,15 - 0,20 m stora. Fynd: tegel.

Stick 9: morängrus med större stenar (ca 0,10 m stora). Fynd: Under större sten framkom kolrester, tegelskrivor och en järnbit. Därunder orörd mark.

RUTA 11

Toppnivå: +18,53

Stick 1: Brun mylla, 235 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 30 stenar 0,05 - 0,10 m stora. Fynd: järnspikar, tråddragna och smidda, flintgods/fajans, glaserad keramik, tegel, hank i yngre svartgods, troligen medeltid, främst 1200 - 1300-tal, datering utifrån godstypen, men hankformen ej bedömd, fönsterglas, buteljglas 1800-tal, tand, sannolikt liten växtätare

Stick 2: Brun mylla övergående i sandig mellan/ljusbrun morän, 410 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 48 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 13 stenar 0,10 - 0,13 m stora. Fynd: fönsterglas, en mycket liten kolbit, tegel, oglaserat rödgods, glaserad keramik, flintgods (ev. utsmyckning på blomkruka el. liknande 1700 - 1800-tal).

Stick 3: Ljusbrun sandig morän med stort inslag av sten under 0,02 m, 324 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 52 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 23 stenar 0,10 - 0,15 m stora, 5 stenar 0,15 - 0,21 m stora. Fynd: Inga (bortsett från tre tegelbitar från överliggande stick).

Stick 4: Sandig morän, 205 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 38 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 24 stenar 0,10 - 0,15 m stora, 8 stenar 0,15 m - 0,30. Fynd: järnhaltigt föremål, ev. järnkonkretion.

Stick 5: Sandig ljusbrun morän, 96 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 24 stenar 0,05 - 0,10 m stora, 8 stenar 0,10 - 0,15 m stora. Några större stenar fanns i botten, som sköt upp från sticket under. I sydöstra hörnet gjordes en fördjupning ca 0,10 m djup som visade att jordarten ej förändrades. Fynd: inga.

RUTA 12

Ruta 12 omfattade endast 0,5 x 0,5 m, dvs en fjärdedels kvadratmeter.

Toppnivå: +18,38

Stick 1: Mörkbrun sandmylla, 61 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 4 stenar 0,05 - 0,10 m stora. Fynd: tegel, fajans med liten blådekor, glaserat rödgods.

Stick 2: Brun sandmylla, 45 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 6 stenar 0,05 - 0,10 m stora. En större sluttande sten täckte en stor del av ytan, och gick in i väggen sydöstra hörnet. Fynd: Tegel, liten glasbit.

Stick 3: Brun sandmylla, 23 stenar 0,02 - 0,05 m stora, 10 stenar 0,05 - 0,10 m stora. Fynd: Inga.

Analys och vetenskaplig utvärdering

Syftet med utgrävningarna på Kyrkbyns gamla tomt har bland annat varit att jämföra det arkeologiska och det historiska källmaterialet från platsen, att avgöra när tomten blev bebyggd och att avgöra den bebyggelsehistoriska relationen med gårdarna i omgivningen.

KRONOLOGI

Göte Nilsson-Skönborg, Stockholms stadsmuseum (1996), har vänligen gjort några preliminära dateringar av de varierande mängder keramik, fajans och glas som framkom i rutorna 1 - 6, Anders Ericsson, Stockholms läns museum (1998) motsvarande för materialet i rutorna 7 - 12.

Jämförelse fyndmängd - historiska data

Ett allmänt intryck av den kronologiska fördelningen vid utgrävningar, i lands- men också stadsmiljö, med en tänkt kontinuerlig och jämn bosättning under historisk tid kan beskrivas på följande sätt (Anders Ericsson, muntligen):

Äldre medeltid, fram till ca 1350, brukar ge relativt mycket fynd, medan 1400-talet är fyndfattigt. Under 1500-talet sker en markant ökning. Omkring 1600 och framåt sker en stark utveckling av rödgodset, främst genom en mängd varianter av öppna, dekorerade kärl. Från och med 1700-talet slår fajans, flintgods och porslin igenom, men totalt sett sker ingen större kvantitativ förändring jämfört med 1600-talet. Främst 1800-talets senare del ger sig till känna genom tryckt dekor.

Att döma av de skriftliga källorna kan vi förvänta oss en kontinuerlig bosättning under 1500-talet, ett relativt svagt inslag under 1600-talet, ett intensivt 1700-tal och ett någorlunda väl representerat 1800-tal. Bebyggelsen upphör i slutet av 1800-talet och därefter har platsen utnyttjats av militären under 1900-talet.

Den bild provrutorna ger överensstämmer till stor del väl med vad som kan förväntas utifrån de historiska uppgifterna och "keramiktrenderna". Bristen på skriftliga källor gör att vi ingenting säkert vet om Kyrkbyns medeltid, men ett antagande att gården är äldre än 1500-talet är givetvis fullt rimligt. Det antyds också bebyggelsearkeologiskt genom närheten av ett yngre järnåldersgravfält i söder. Fynden av äldre svartgods i ett par rutor (R9, R10), i en av rutorna (R9) troligen i ostört läge närmast ren, naturlig lera, talar för att bosättning på platsen har funnits senast under äldre medeltid. Det kan dock inte uteslutas att svartgodset härrör från en tidig period, exempelvis äldre järnålder, utan kontakt med den historiska fasen. Ett antagande om att Kyrkbyn har legat på platsen åtminstone sedan äldre medeltid har dock stärkts, och vi vet nu var på bytomten det är lämpligast att söka efter äldre bosättningsspår. Detta stärks av ett fynd av ett sannolikt medeltida hank i sekundärt läge på boplatsens norra del (R11).

Frånvaron av 1400-talsfynd är inte oväntad, med tanke på den allmänna trenden, men möjligen är bristen på 1500-talsfynd förvånande. Också på den närbelägna Kalvshälla bytomt är 1500-talet dåligt företrätt (Kjell Andersson, Stockholms läns museum, muntligen). Kanske rör det sig om en fördröjning på landsbygden jämfört med staden, eller också är det frågan om en slumpmässig frånvaro av 1500-talsfynd, eftersom rutorna är relativt få, men det senare motsägs av frånvaron på Kalvshälla. Träkärl kan ha ersatt äldre keramik, innan yngre rödgoods slog igenom på 1600-talet (Kjell Andersson, Stockholms läns museum, muntligen).

1600-talet är dåligt företrätt. Det finns inte en enda säker datering, men 1600-talsmaterial kan gömma sig i det anonyma materialet. Frånvaron kan förklaras av att 1600-talet historiskt sett är en nedgångsperiod på gården. Den tydliga tyngdpunkten för materialet i 1700-talet och 1800-talet, med de yngsta säkra dateringarna i sent 1800-tal, stämmer väl med det historiska materialet, liksom förekomsten av militärt material från 1900-talet.

Stratigrafi

Stickgrävandet av rutorna möjliggör stratigrafiska iakttagelser. I rutorna 4 och 9 och viss mån ruta 2 och 10 ligger daterade fynd i tidsordning med viss överlappning. I ruta 11 är ordningen omkastad, med ett enstaka äldre föremål ytligt, och i övriga rutor kunde inga iakttagelser göras.

Lagerföljden i ruta 9 kan beskrivas på följande sätt. Överst finns rester av 1800-talets trägolvs, som överlagrar ett stampat lergolv, därunder finns fynd av äldre karaktär dock ej bevisligen äldre än 1700-tal ner till stick 6. Så långt det är möjligt att avgöra ligger 1800-talsmaterialet ytligare än 1700-talsmaterialet. Om än ej bevisat är det möjligt att de djupast liggande fynden kan vara 1600-tal, men det är osannolikt att fynden härstammar från tidigt 1600-tal. Ett djupt liggande kollager skulle kunna förbindas med branden 1601. Under detta i stick 7 kom endast några skärivor äldre svartgods och ett liten bit glaserad keramik. Skörbränd sten dök upp här liksom i sticket ovanför. Svartgodset vilade på hård lera, som måste betraktas som ett naturligt lerlager och inte ett ditlagt lergolv. Nivån med svartgods och skörbränd sten kan troligast tolkas som spår av en järnåldersboplats utan kronologisk koppling till senare stadier, med hus på samma plats. Det kan dock vara så sent som medeltid.

I ruta 10 ger fyndmaterialet intryck av att vara ganska sent. En stenpackning med yttre diameter av 0,5 m och hållighet med 0,2 m diameter har av utgrävorna tolkats som ett stolphål, men tegel med grå ytor, ofta stora bitar, och kol tillsammans med detta plus stor sten i botten som överlagrar tegelflis och kol kan tala för en spiskonstruktion, även om anläggningen då kanske är i klenaste laget. Stolphål förekommer ända fram till 1600-1800-talet på Kalvshälla bytomt (Kjell Andersson, Stockholms läns museum, muntligen). En del av det djupare liggande träinslaget skulle kunna vara rötter. Svartgodsbiten i stick 7 kan ha förhistoriskt ursprung, men tycks av allt att döma ligga i sekundärt läge. Bland benbitarna finns brända småbitar samt en del ben från djurens köttigare delar, vilket talar för måltidsrester.

Någon tydlig horisontell stratigrafi är inte urskiljbar. 17-1800-talet finns väl företrätt över hela bytomten, med en tydlig koncentration till det sydvästra hörnet. Fläckvis tycks i vissa fall begränsade perioder förekomma. I ruta 1 har samtliga daterbara föremål förts till 1700-talet, vilket antyder att övrigt material i samma ruta hör till samma sekel. Rutan är belägen på platsen för hus b på 1818 års karta, vilket försvann före 1865. Materialets datering till 1700-talet kan tolkas så att fynden utgör mullbänksmaterial i husgrunden från en tidig fas. Huset kan ha rivits under en tidig del av 1800-talet och platsen, som var belägen mitt på gårdstomten har sedan inte använts som sopplats.

Det äldre svartgodset har påträffats på boplatsens sydvästra del, men ett hank som sannolikt är medeltida påträffades i norr (R11). De äldsta fynden uppvisar därmed en fördelning som påminner om 17-1800-talets, vilket kan innebära att kontinuitet råder. Tyvärr är materialet alltför litet för några säkra slutsatser. Det kan lika gärna hävdas att fynden i sydväst har att göra med att en äldre boplats har legat på högre belägen mark närmare järnåldersgravarna i närheten.

HUS OCH HUSFUNKTIONER, FYND

Fyndmaterialet bestod huvudsakligen av keramik, fajans, järn, tegel, fönster- och buteljglas, ben, bränd lera, trä och kol. Porslin saknades helt. Kritpipsfragment och ett mynt med årtal 1825 påträffades. Fördelningen av fyndtyperna varierar över boplatsytan, men vid bedömningen av dess innebörd är det viktigt att notera att rutorna 9 och 10 är belägna i hus, medan de övriga rutorna med undantag av ruta 1 och eventuellt enstaka rutor i norr är belägna utanför byggnader. Oavsett detta är det uppenbart att föremålen överlag koncentrerar sig till bytomtens sydvästra del.

Benmaterialet från rutorna 1- 6 har preliminärbedömts av osteolog Margareta Boije. Nöt dominerar, tätt följd av får (och eventuellt get) samt häst. Benen ger intrycket av att vara slaktavfall snarare än måltidsavfall, eftersom köttfattiga delar dominerar. Man tycks ha tagit till vara också hästkött, vilket kan tyckas lite förvånande. De enda ben som inte tillhör huvud eller

ben, ett par revben av får/get och häst(?) samt en bröstkota av nöt(?), och som i högre grad kan räknas som måltidsrester kom i ruta 2 intill boningshuset samt på åkerytan i ruta 6. Det senare fyndet härrör antagligen från utslängt hushållsavfall. Totalt kom mest ben i ruta 2. Benen visar därmed en tydlig koppling till boningshuset.

Benmaterialet från rutorna 7 - 12 är förhållandevis rikligt, men har ännu inte bedömts av en osteolog. En översiktlig lekmannamässig genomgång stärker dock det tidigare intrycket. Revben, kotor och små bitar bränt ben, vilka i första hand kan betraktas som måltidsrester, har påträffats i anslutning till boningshuset i väster och huset i söder.

Möjligen förvånande är att såpass mycket benmaterial har påträffats inte enbart i anslutning till boningshusen, utan också i dessa. Eftersom det kan förutsättas att man hade trägolv som städades tyder detta på att man medvetet har fyllt ut husgrunderna med sopor i samband med reparationer och ombyggnader, kanske för att minska draget under golvet med sk mullbänkar. Fyndmaterialet i husen kan hur som helst inte enkelt betraktas som primärt avsatta, utan har hamnat på plats sekundärt.

Närmare fem kg järnföremål, genomgående korroderade, påträffades. Inte mindre än tre kg påträffades i ruta 2. Denna ruta var belägen intill norra kortsidan på vad som har uppfattas som ett boningshus. Att döma av kartmaterialet från 1800-talet sträckte sig huset vidare mot norr ända fram till den långa ekonomibyggnaden. Det finns alltså anledning att anta att järnet i ruta 2 kan ha deponerats under tak. Mängden järn och variationen på föremålstyperna talar för att det rör sig om en depå av skrotjärn för återbruk, vilket dock motsägs något genom förekomsten av annat avfall.

Keramiken visar en tydlig tyngdpunkt i 1700-1800-tal, och består huvudsakligen av glaserade kärl för vardagsbruk och enstaka fragment av något finare kärl.

Tegel har ej tillvaratagits men förekomst och fyndmängd har noterats och beskrivits. Teglet visar en tydlig koncentration till ruta 9 och ruta 10, där 12,5 respektive 12,3 liter tegel påträffades, att jämföra med sammanlagt 1,3 liter i övriga rutor. De två rutorna är belägna i byggnader, vilket talar för att teglet härstammar från på platsen sammanrasade tegelkonstruktioner, men det kan inte uteslutas att det ingår i fyllnadsmassor. I båda rutorna finns exempel på sekundärt eldpåverkade tegelstenar vilket talar för att de har ingått i ugn- och spiskonstruktioner.

Fönsterglas och blyspröjsar visar en tydlig ansamling intill husen i väster och söder, men fynd har också gjorts i anslutning till den förmodade byggnaden i norr. Buteljglaset visar en större spridning, bland annat på gårdsplanen och österut. Fönsterglasens mer begränsade spridning antyder att de i ganska hög grad indikerar platserna för fönster med glas (talar för bostadshus), dvs dels i de två husen i väster och söder, men eventuellt också i det eventuella huset i norr.

Flintfynd gjordes i anslutning till husen i sydväst. Flintstyckena kan ha utgjort delar av eldslagningsflintor och eldgörning kan ha förekommit oftare i boningshusen än i ekonomibyggnader.

Kritpipsfragmenten bestod av en enstaka holkdel och ett halvdussin skaftfragment. De var mycket tydligt koncentrerade till husen i sydväst, vilket skulle kunna tolkas så att tobaksrökning skedde stillasittande i hemmet och inte så mycket vid arbete ute på gården.

Sammanfattningsvis låter sig gårdens boningshus (A, sannolikt K och eventuellt U) tydligt urskiljas, både kvantitativt och kvalitativt, medan ekonomibyggnader och uthus ur fyndsynpunkt framstår som mer anonyma. Med reservation för att de senares insidor inte har rutgrävts i någon större omfattning, ger fyndmaterialet i deras närhet mer intryck av att till stor del vara utslängt avfall än spår av aktiviteter på plats.

Pedagogisk utvärdering

Genom sitt deltagande i utgrävningarna på Kyrkbyns gamla tomt har järfällalärarna fått praktiska kunskaper i kartering, utgrävningsteknik, fornlämnings- och fyndtolkning. Vid framtida besök på utgrävningens platsen har lärarna möjlighet att inte bara förmedla sina kunskaper, utan också upplevelsen av utgrävningen, vilket har stort pedagogiskt värde. Genom att rutorna har återställts och huslämningar och kulturväxter finns kvar utgör bytomten ett utmärkt pedagogiskt utflyktsmål, där barnen själva kan kartlägga gårdslämningarna och sammanställa dem med kartmaterial och skriftligt material. Genom att bytomten ligger i anslutning till Järfälla kyrka med direkt betydelse för socknens och kommunens historia har den också ett särskilt värde för hela Järfälla kommuns skolbarn.

Sammanfattning

Under en vecka 1996 och en vecka 1997 genomförde Stockholms läns museum med deltagande av lärare från Järfälla kommun undersökning av sammanlagt 11,25 m² och karteringar på Kyrkbyns gamla tomt, raä 257, Järfälla socken, Uppland. Bytomten saknar i dag bebyggelse. Delar av grunderna till flertalet byggnader som finns avbildade på 1800-talets kartor kunde identifieras i fält, liksom ytterligare byggnadsspår och detaljer i grunderna, som jordkällare, trappsten, gödselstack etc. Fynden i rutorna har sin tyngdpunkt i 17-1800-tal, men äldre svartgods påträffades också på ett par ställen på bytomtens sydvästra del. Bebyggelse på platsen tycks alltså ha funnits på platsen senast under äldre medeltid, även om det ännu inte är möjligt att belägga kontinuitet. Tillräckliga fynd har ändå gjorts för att det ska anses meningsfullt med fortsatta undersökningar av bebyggelsens äldre faser och en antydning om vart dessa ska koncentreras antyds också, genom att de tydligaste fynden har gjorts i sydväst. En möjlighet är att C14-datera anläggningar som framkommer vid schaktupptagning på bytomtens sydvästra del. Helhetsintrycket, också med hänsyn till intilliggande gravfält, är att Kyrkbyns gamla tomt kan ha varit kontinuerligt utnyttjad åtminstone ner i vikingatid, vilket betyder att byn kan ha varit bebodd i samband med kyrkobygget. Det återstår att finna och datera äldre anläggningar på bytomten.

Jämförelsen mellan det skriftliga och arkeologiska källmaterialet har lett till några preliminära iakttagelser. Den kronologiska fördelningen av fynden följer någorlunda den bosättningsintensitet som antyds av det skriftliga källmaterialet. Orsakerna till att 1500-talet är dåligt företrätt bör dock diskuteras i framtiden.

Grundernas utseende, kulturväxterna och fynden i rutorna har gjort det möjligt att grovt bestämma de olika byggnadernas funktion, även om detta i första hand gäller gårdens boningshus. Fynden i ekonomibyggnaderna ger mer intryck av att vara sopor från annan plats.

Fynden i boningshusen är dock märkliga på det sättet att de ligger samlade i husen under golvnivån i sådan mängd, inkluderande vad som måste karakteriseras som hushållsavfall. Soporna tycks vara medvetet ditplacerade, och kan tolkas som mullbänkar som skyddat mot drag.

För att förtydliga bilden av föremålets spridning bör i framtiden rutor grävas i ekonomibyggnaderna, och platsen för det centralt belägna redan före 1865 försvunna hus b bör karteras noggrannare.

Källkritiska slutsatser är bland annat att variationen i daterbart fyndmaterial från olika historiska perioder endast delvis är ett resultat av bebyggelseintensiteten. Sannolikt spelar tillfälligheter in som att föremålen under olika perioder kan vara mer eller mindre bevarade eller daterbara.

Referenser

- Dahlbäck, Göran (red.). *Helgeandsbolmen - 1000 år vid Stockholms ström*. Stockholm 1982.
- Gustafsson j:r, Lars 1957. *Järfällaboken*. Järfälla.
- Gustafsson j:r, Lars 1989a. Gårds- och torpplatser i Järfälla. *Järfälla hembygdsblad* nr 3 september 1989.
- Gustafsson j:r, Lars 1989b. Gårds- och torpplatser i Järfälla, del 2. *Järfälla hembygdsblad* nr 4 oktober 1989.
- Järfällaboken* II, band I & II. Järfälla 1986.

Tekniska och administrativa uppgifter

Eget dnr: 1996:002/206

Länsstyrelsens beslut: 220-1996-8175/220-97-5491

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 10I7d Spånga, koordinater: x 6589,63, y 161517,68

Koordinatsystem: ST-74

Höjdsystem: RH90

Arkivmaterial: förvaras på Stockholms läns museum

Fyndregistrering: fynden har registrerats i Stockholms läns museums registerprogram Mimer

Arkeologisk personal: Jonathan Lindström (grävningsledare), kursdeltagarna Birgit Tränk, Bitte Zuber-Pettersson, Kjerstin Larsson, Rune Salemyr, Kerstin Rennel, Margareta Norin, Britt-Marie Westberg-Lindberg, Mats Lannerbro, Barbro Tällman Kesen, Bjarne Hallman, Elisabet, Monica Skarelius, Lena Olofsson, Gudrun Steffensen, Beatrice Hedlund, Beatrice Hedlund, Roukaya Analetau, Barbro Karlsson, Lisbeth Olving, Maud Ekblad, Jeanette Jonsson, Leif Rönnberg, Lars Sundin, Kerstin Frelin, Leena Seppinen, Margareta Hamidi Wibom, Sven Åke Nordström, Gerd Norgren, Margareta Dahlström, Ingela Birgersson

Osteologisk analys: preliminär analys av innehållet